

op Guadalcanal de Amerikaanse linies had bereikt. Zijn mededelingen leidden begin januari '43 tot een telegram aan van Mook waaruit wij citeren:

'Burgers geïnterneerd . . . Verhouding Hollanders onderling en ook met Menadonezen uitstekend, met Ambonnezen ongunstig.¹ Javanen² allen losgelaten. Houding [inheemse] bevolking onderdanig en passief. Voedselsituatie [krijgsgevangenen]kampen zeer slecht . . . Maaltijden . . . juist voldoende om in leven te blijven . . . Medische verzorging praktisch onmogelijk wegens gebrek aan medicijnen. Behandeling slecht, veelvuldige mishandelingen. In maart drie Europeanen die tijdens fourageren pakjes van echtgenoten ontvingen, in het openbaar doodgestoken door bajonetsteken in de buik.³ Schoppen en slaan zijn normale tuchtmiddelen . . . Kleding na maart niet aangevoerd, zodat in lompen en op blote voeten. Op last Japanners alle rangverschil en distinctieven opgeheven.⁴ Voertaal Japans, bij niet begrijpen schoppen en slaan.⁵

Behalve 'burgers geïnterneerd' (dat gold op Java slechts voor de Nederlanders, behoudens de *Nippon*-werkers, niet voor de meeste Indische Nederlanders) stond in dit telegram niets over het lot der burgers of over de reacties der Indonesiërs – als *heiho* had Pitoi in Tandjong Priok slechts enkele dagen een, aldus het verslag van zijn ondervraging, 'vluchtige aanraking' gehad met Indonesiërs; datzelfde verslag vermeldde evenwel dat er volgens hem 'nog zeer vele pro-Hollandse Javanen zijn, maar toen eenmaal de Japanners de baas waren, lieten ze de Hollanders in de steek en waarschijnlijk uit vrees zochten zij in de gunst van de Japanners te komen.'⁶

De eerste die na van der Star, Stokhuyzen en van der Veen in Australië een meer uitvoerig beeld kon geven van de toestanden en gebeurtenissen op Java, was de Knil-sergeant-majoor H. J. de Haas, die er, zoals in ons vorige deel beschreven, eind september '42 in was geslaagd om samen met de douane-ambtenaar C. D. Schlette, de jazzdrummer J. C. Buxton en de Menadonese ex-marechassees Danus en Mongan Oost-Java te verlaten – zij gingen na een gevaarlijke en moeilijke tocht op 13 december

¹ In werkelijkheid hadden op Java de meeste Ambonnezen zich pro-Nederlands getoond, terwijl dat voor een deel van de Menadonezen niet gold. ² D.w.z. Javaanse Knil-militairen (behalve de officieren). ³ Dit sloeg op een van de twee executiegevallen die zich, met een andere achtergrond overigens, op 22 april '42 in kampen bij Bandoeng hadden voorgedaan. ⁴ Deze maatregel was na enige maanden door de Japanners ingetrokken. ⁵ Telegram, 4 jan. 1943, van van Hoogstraten en van Aerssen aan van Mook (ARA, MK, M 180, A 8 I). ⁶ 'Verslag ondervraging H. D. Pitoi' (29 dec. 1942), p. 9 (a.v.).